

KÖTTER TAMÁS
Hosszú az út hazáig

– Szedd össze magad! – szóltam rá. Észrevettem, hogy lankad. A lábát alig-alig emelte, csoszogott, mint az öregemberek. – Már nincs sok hátra, hamarosan odaérünk – biztattam.

– Ha addig nem fagy le a lábam – pillantott le a bakancsára. – Ölni tudnék egy rendes csizmaért.

A bakancsunk valóban használhatatlannak bizonyult az orosz télben. Hiába volt a meleg gyapjúkapca, a hólevet áterezttette, így aztán sokunknak elfagyott a lába. Volt, aki olajjal kente, de ez sem segített; a kenőanyag megfagyott, és a bőr törékenyvé vált.

– Hát, ennél jobb helyet nem is találhattál volna, pajtás, attól félek, még számtalan remek alkalmad lesz rá, hogy ölj – mondtam.

– Nincs szándékomban most elkezdeni a mészárlást – felelte Hajdú.

Ezen, bár az adott helyzetben erre igazán semmi, de semmi okunk sem volt, jót neveltünk.

Nem voltunk valami nagy hősök. Nemhogy embert nem öltünk, de még a puskánkat sem sütöttük el addig. Híradósok voltunk mindketten, és bár kaptunk harci kiképzést, a feladataink mellett fegyverhasználatra csak végszükség esetén kerülhetett volna sor.

Hajdú Pesten a Royalban volt bázongorista. „Finom, úri közönség járt oda esténként”, mesélte, ha a civil életre terelődött a szó. Művészlélek volt, irtózott az erőszaktól. Töltetlen puskával járt, hogy még véletlenül se tudjon ártani senkinek. Az áttörés előtt néhány nappal, jobb híján, rábíztak három foglyot, hogy kísérje hátra őket a parancsnokságra. Civilek voltak, akik átjártak a jégen a Don orosz oldalára, akkor fogták meg őket, amikor visszajöttek. Azzal gyanúsították a nőt meg a két férfit, hogy kémek. Persze, mihelyt alkalmuk adódott rá, megléptek. Ez a marha Hajdú, akinek akkor sem volt megtöltve a puskája, nem tudott velük elszámolni. A ruszok persze tényleg kémek voltak; másnap lelőtték az egyiket, amikor megint át akart szökni a folyón – a zsebében megtalálták az állásainkról készített térképet. A zászlóaljparancsnokig jutott az ügy. Szathmáry őrnagy tajtékozott a dühtől, mindenáron ki akarta vizsgálni az esetet. Hajdú kénytelen volt azt hazudni,

hogy beragadt a fegyvere. Agyon is lőhették volna, ha kiderül az igazság, de közbejött az áttörés. Szathmáry már az első napon elesett; a tiszteknek jobb dolguk is volt, mint kivizsgálni egy elmaradt fegyverhasználatot.

Hát ilyen ember volt a művész úr, mert csak így hívtuk magunk közt Hajdút.

Annak ellenére, hogy a fronton voltunk, én sem tudtam megbarátkozni a gondolattal, hogy elveszem valaki életét. Egy véleményen voltam Hajdúval: ha csak nem muszáj, nem ölünk embert. Most, hogy úgy láttam, mindennek vége, titokban azt reméltem, erre már nem is kerül sor.

Kegyetlen hideg volt, a szél kitartóan hordta a havat; néhol hótorlaszokat épített, másutt tükörsimára koptatta az útnyomot. Mögöttünk és oldalt időnként villanásokat lehetett látni, majd hamarosan vörös fények gyúltak ki az ég alján, minden bizonnyal égő falvak. A hószilánkok miatt a szemünket sem tudtuk nyitva tartani. Volt néhány autós szemüvegünk, azokat a menet elején haladók vették fel. Úgy vezettek bennünket, mint a vakokat: egymásba karolva, az előttünk lépkedők derékszijába kapaszkodva botorkáltunk behunyt, kendővel, sállal takart szemmel. Így fúrtuk magunkat előre órákon át a hóföretegben. Csupán azzal vigasztalódhattunk, hogy a vihar miatt az orosz gépek nem tudtak felszállni, így akár milyen keservesen is, de viszonylagos biztonságban vonszolhatta magát nyugat felé a menetünk.

– Gyorsabban! Szedjék össze magukat! Senki se maradjon le!

A tisztak, mit sem törődve az őrző hóviharral, fel-le járkáltak az oszlop mellett; mint a pásztorok a marhacsordát, terelték, hajtották a századot.

Négy napja úton voltunk, azóta, hogy az oroszok kitortek a csucsei hídfőnél, és szinte szétépték a 19. könnyűhadosztály védelmét. A hadtestünk szétszórt egységei újabb és újabb védőállásokat próbáltak felvenni az utunkba kerülő falvakban, városokban. De képtelenek voltunk megtartani ezeket a településeket. Az orosz páncélos gyorscsapatok kegyetlen csapásokat mértek ránk. Újra és újra kikergették a hátráló magyar egységeket a hómezőkre. Sík terepen, az embertelen fagyban esélyünk sem volt a harckocsikkal szemben. Rövidesen megszűnt a vezetés is, megszakadt az összeköttetés, sehonnan sem kaptunk vagy várhattunk utasítást. A század magára maradt, csak a szél száguldott körülötte, fűjt, füttyült, sírt. Az utolsó reményünk az Oszkol folyó völgye volt, amely

természetes védvonalat jelentett a lankadatlanul támadó ellenséggel szemben.

Dél felé elállt a szél, a nap is kisütött, de hála istennek az ellenséges vadászbombázók továbbra sem mutatkoztak. A fehér hótenger szikrázott körülöttünk, de a hideg egy jöttányit sem engedett. Lapos, hosszan elnyúló dombhátak mint hatalmas, fehér, mozdatlan hullámok követték egymást. Ezt a rémisztő egyhangúságot sem fa, sem bokor, sem épület nem törte meg. Mindenütt csak hó, hó és hó, meg az előttünk menekülők lábnyomai.

– Megnézem őket – mondta Hajdú, és már lépett is ki a sorból.

– Hülye vagy, Pista! Agyonlőnek! – kiabáltam rá fojtott hangon, mert nem akartam, hogy valamelyik tiszt felfigyeljen ránk, de nem hallgatott rám.

Az útnyom mentén az elhagyott, üzembéptelen teherautókat fehér lepelként fedte be a hó. Az előttünk menekülők sokszor még arra sem vették a fáradságot, hogy a rajtuk szállított anyagot átrakodják egy másik járműre, egyszerűen félrelökték őket, és már mentek is tovább. Ha tehettük, átkutattuk a roncsokat; ha lőszert vagy élelmet találtunk, átrakodtuk a szánjainkra. Rendes körülmények közt fel kellett volna gyűjtanunk a kocsikat, de féltünk, hogy a füst odavonzza az orosz páncélosokat.

– Találtál valamit? – kérdeztem Pistától, amikor előbukkant az egyik teherautó ponyvája mögül. Német vöröskeresztes kocsik voltak. A tetejét és az oldalát géppuskatalálatok szakították fel, valószínűleg légitámadás érte az oszlopot.

A szövetségeseink jobban el voltak látva téli felszereléssel, mint mi. A fehér színű, vattázott ruha nemcsak álcázta, de még ebben a pokoli hidegben is melegen tartotta a katonát: akár órákon keresztül is képes volt a hóban feküdni, anélkül hogy megfagyott volna. De a legnagyobb kincs a nemezcsizma volt. Az oroszok valenkinek hívták, és a katonáik kivétel nélkül ezt viselték télen. Egyetlen darabból készült; a talpa is nemezéből volt. Havon, jégen nem csúszott, könnyű volt. Bőven lehetett meleg kapcát, gyapjúhalmat tenni bele, így megvédett a fagyástól.

A visszavonulás sok mindenre megtanítja az embert. Már tapasztalatból tudtam, hogy ezekben a kocsikban általában mindig marad néhány hulla. Sokan a puszták fekvéstől megfagytak, mások a sebesülésükbe haltak bele. Abban reménykedtem, hogy most is találunk néhány halottat, és talán még a lábujjuk is megvan.

– Csak ezeket – mutatott fel néhány konzervdobozt. – Egyébként üres – intett hátra csalódottan a félével. – Teljesen kipucolták.

– Gulyás? – kérdeztem.

Ahogy körülöttem mindenki más, én is rettenetesen éhes voltam.

– Szardínia – mondta undorral, és ledobta elém a hóba a dobozokat. Nem csodálkoztam, hogy még a menekülőknek sem kellett. Mindenkinek szardínia-mérgezése és -undora volt. A szardíniában az olaj kristályosra fagyott. A dobozban az olaj kristályosra fagyott, a konzervnyitó használhatatlannak bizonyult, bajonettel lehetett csak kinyitni. A halacska úgy tört, mint a száraz fa, szálkásan.

Körbenéztem. Más is kutatott roncsok közt, de ők sem jártak nagyobb szerencsével.

– Ölni tudnék egy pár jó csizmáért – rántott ki csalódott kábultságomból Hajdú hangja.

Az oszlop már messze járt. Alaptalan volt a félelem, senki sem törődött velünk. Mindenki nyugat felé tartott. Ahogy csak bírtuk, megszoroztuk a lépéseinket. Nem volt tanácsos az embernek elszakadni az egységtől; a falvak tele voltak partizánokkal, akik az elmúlt napokban felbátorodtak, és még a nagyobb csoportokat is megtámadták.

*

Mielőtt a Nyikolajevka előtti utolsó lapos dombtetőre felértünk volna, erős harci zaj ütötte meg a fülünket. A PAK-ok ugató hangja a géppuskák kepelésével, puskaropogással és az aknavető tőp puffanásával keveredett. A tisztek megállították a századot. Mivel a domb mögötti holtterben voltunk, egyelőre biztonságban vártuk a fejlemények alakulását; a lövedékek a fejünk felett repültek el, és messze, az oszlop mögött csapódtak a hóba. A robbanások fekete krátereket vájtak a fehér tájba.

Aztán a domb peremén, minden átmenet nélkül, menekülők tűntek fel. Ordítva özönlöttek visszafelé az eddig előttünk menetelő csapatrészek. Gyalog, szánon, lóháton próbáltak minél messzebb kerülni az ellenségtől, de néhány teherautó is feltűnt. Az elcsigázott, csontsovány lovakat veréssel próbálták gazdáik gyorsabb tempóra bírni; a szánok összeakadtak, egymást akadályozták a rohanásban. Aki elesett, ami felborult, azt eltaposta a tömeg. Szörnyű zsvaj, káromkodás, torlódás mindenütt. Néhány tiszt lóháton próbálta megfékezni a káoszt. Pisztollyal a kezükben hadonásztak, a levegőbe lőttek, vagy lovaglóstorral

csépezték a menekülőket. Hasztalan volt minden igyekeztük. A pokol elszabadult, nem volt hatalom, amely megállíthatta volna a kavargó áradatot.

Tisztek és honvédek, mindannyian rémült tekintettel figyeltük a felénk rohanó, emberi mivoltukból kivetkőzött tömeget. Azonnal felfogtam, hogy ha elér minket az áradat, menthetetlenül magával ragadja a századot, de mozdulni sem bírtunk. Valamennyiünket sokkolt és megbénított a felismerés: elénk kerültek az oroszok, és már lehet, hogy be is kerítették bennünket.

– Lefelé az útról! Mindenki lefelé az útról! – üvöltötte el magát a századparancsnok.

– Gyerünk, hátraarc, és lefelé! – kiabálták a szakaszparancsnokok is.

Megfordultunk, és ahogy csak bírtunk, rohanni kezdtünk a térdig érő hóban. Száz-százötven métert tehetünk meg, amikor a tisztek megállítottak bennünket. A következő percekben megkövülve néztük, ahogy a mindenféle csapatnemhez tartozó katonák egymást taposva, tülekedve rohannak el mellettünk. Néhányan elhajították a fegyverüket, szerelvényüket, hátizsákjukat, hogy könnyebben futhassanak. Egy tiszt lóhátról, lovaglóstorral verte a görnyedt hátú katonákat.

– Vissza a páncéltörőhöz! Disznók! Vissza a helyetekre! – üvöltötte, de senki sem hallgatott rá. Rohantak tovább kelet felé, a biztos pusztulásba.

Csak egy pillanatra apadt el a dombról lehömpölygő menekülők folyama, amikor újabb katonákkal teli teherautó tűnt fel a gerincen, de mielőtt leereszkehethetett volna a biztonságos hajlatba, találatot kapott, és kigyulladt. A lángoló, kontrollját veszített teherautó dülöngélve, egyre nagyobb sebességgel száguldott le a lejtőn, elsodorva embert és állatot, míg végül letért az útról, és a sík mezőn lendületét veszítve megállt. Égő emberek ugráltak le róla a fájdalomtól sikoltozva.

– Harckocsi! Harckocsi! – üvöltötte el magát valaki, de mozdulni sem volt időnk, a dombgerincen, alig két-háromszáz méterre tőlünk, egy orosz páncélos tűnt fel, és géppuskájával azonnal löni kezdte az úton menekülőket. Két másik tank is követte az elsőt, és hamarosan a géppuskáik is működésbe léptek. Még többen buktak el a menekülők közül. A sebesültek kúszva próbáltak menedéket találni, véres csíkot húzva a hófehér havon. Meglőtt, lógó belü lovak fejüket fel-felemelve, fájdalmas nyerítéssel, tehetetlenül vergődtek a hullák közt. A három harckocsi vonalba fejlődött a dombgerincen; egy pillanatra megálltak,

mintha a parancsnokaik gyönyörködni akarnának az alattuk örvénylő véres masszában. A lövegtornaik baljós módon, lassan forogtak. Aztán szinte egyszerre lőttek az ágyúikkal. Újabb teherautók robbantak fel vagy borultak lángba, a becsapódások környékén emberek feküdtek, jajgattak, üvöltöttek. A harckocsik nagyot rándultak, teljes sebességre kapcsolak, és mint a megdühödött vadkan, rárontottak a menekülő tömegre. Az egyik T-34-es fellökött egy parancsnoki kocsit, mint valami játékszert, félresöpörte, és az oldalára fordította; a szánok gyufaszálként roppantak össze a lánctalpak alatt. Ahogy a tankok közeledtek, a dübörgésük úgy nyomta el a sebesültek, haldoklók üvöltését és a döglődő lovak fájdalmas nyerítését.

– Hátra, fel a dombra! Szétszóródn! – üvöltötte a főhadnagy, kirántva bennünket a benuzságunkból. A század egy, az úttal párhuzamosan futó, szelíden lankás domb hátán foglalt állást. A géppuskák működésbe léptek. A golyók szikrákat vetettek a tankok páncélos testén, de kárt nem tudtak tenni bennük. Azt viszont elérték, hogy felfigyeljenek ránk. Előbb a vezérpáncélos állt meg, aztán a másik kettő is. A tornyaik lassan körbeforogtak. Az történt, amitől a legjobban tartottam: az egyik tank kiszúrta a mindent belepő fehérségben húzódó barna vonalat, a századot. A tankok félfordulatot vettek, aztán újra egy vonalba fejlődtek, és teljes sebességgel megindultak felénk.

– Kézigránátot készíts! – futott végig a parancs a vonalon.

Előrángattam az egyetlen gránátomat, de nem hiszem, hogy bármi hasznát is vettem volna ezek ellen a szörnyek ellen. Amikor oldalra fordultam, a tekintetem találkozott Hajdúéval; ijedten pislogott rám, az ajkáról a kétségbeesés erőtlen hangjai törtek fel.

A tankok egy pillanatra megtorpantak, lőttek, aztán újra nekilendültek; lánctalpaikat, orrukat fagyott vér borította. Géppuska-kelepelés töltötte be a teret, a sajátjainké és a harckocsiké; a becsapódó gránátok hózuhataggal borítottak be bennünket. A tankok úgy száz méterre járhattak, amikor az egyik T-34-es váratlanul tüzgömbbé változott. Emberek ugráltak ki belőle, szaggatták le magukról az égő ruhát, és behemperedtek a hóba. A másik két harckocsi rohama megtorpant; a tornyaikat forgatták, megpróbálták felkutatni a támadóikat. Lent, a lapályban a mi tankjaink bukkantak fel, azok lőtték az orosz páncélosokat, miközben egyenesen felénk robogtak. A még ép két orosz tank megfordult, és tüzelni kezdett. Lent az

egyik harckocsink égő fáklyaként tört előre, aztán felrobbant. Rövidesen a második orosz tank is találatot kapott, mindent beborított a füstje. A kezelők megpróbáltak kimászni, de egy géppuskasorozat lekaszálta őket; a testük groteszk, kifacsart helyzetben feküdt, lógott a páncélos oldalán, tornyán, úgy, ahogy a halál érte őket. Az utolsó tank úgy döntött, nem vállalja a további küzdelmet, inkább a vonalunkon áttörve elmenekül. Egyenesen felém tartott. Néhány kézigránát repült a lánctalpai felé, de nem tudtuk megállítani. Alig húsz-harminc méter választotta el a dombháttól, amikor találatot kapott. Ketten ugrottak ki a tankból, égő ruhában.

– Gyere! – kiáltott rám Hajdú, és már rántott is fel a kabátomnál fogva.

– Mit akarsz? – ragadtam meg a karját.

– Gyere már! – tépte ki a kezét a szorításomból.

Fegyvert szegezve rohantam a nyomában. Az égő harckocsizók a fájdalomtól üvöltve a tank mögött, a hóban hemperegtek. A vezetőt derékig az ülésbe beragadva találtuk. Az egész felsőtestét ellepték a lángok; velőtrázó hangon üvöltött, miközben az arcát markolászta.

Hajdú odarohant az egyik égő oroszhoz, havat szórt rá, és prémkesztyűs kezével csapkodta lángoló ruháját.

– Hagyd, annak már vége! A másikat! – rivallt rám, amikor látta, hogy a vezető felé indulok, akit már teljesen elborítottak a lángok.

Rövid habozás után odarohantam a másik oroszhoz. A hóban hempergett, de még mindig égett rajta a ruha. Két kézzel lapátoltam rá a havat.

Az egész, ha egy percig tartott.

A két orosz előttünk térdelt; még füstölt a ruhájuk. Hálás tekintettel néztek ránk, és valamit oroszul ismételtettek, de egy szót sem értettem belőle. Fegyvertelenek voltak. Hátrébb léptem, és intettem, hogy álljanak egymás mellé. Alacsonyabbak voltak nálam, keskeny válluk és pattanásos képük volt. Szinte még gyerekek voltak. Feltápázkodtak, és a kezüket a fejük fölé emelték. Ekkor dördült el a lövés. Az egyik orosz hanyatt esett, mint akit fellöktek. A mellébe kapta a golyót, véres folt terjedt a vattakabátján. Én is és a másik orosz is a földön rángatózó bajtársára meredtünk, aztán a Hajdúra, aki a fegyvere zártömbjét rángatta.

A még életben lévő orosz kapcsolt gyorsabban, és felém lépett; harag, félelem és gyűlölet lobogott a tekintetében. Valahonnan előkerült egy kés.

Ráfogtam a Mannlicheremet, így próbáltam meg távol tartani.

– Tedd le azt a kurva kést, és állj meg! Nem akarlak bántani! Nem hallod, az anyád istenit! Sztoj! Sztoj! – üvöltöttem a fegyverem rázva az orosznak, de csak jött felém. – Pista, segíts! – kiabáltam kétségbeesetten.

– Lőj már! Nem hallod, lőj már! Az enyém bera-gadt! – üvöltötte segítség helyett Hajdú.

Az orosz egyre csak jött felém. A hátam a kilőtt páncélos oldalának feszült, már nem volt hova hátrálnom.

Amikor elsült a puskám, akkor döbbsentem rá, hogy mekkora csend van körülöttünk.

– Mit csináltál? – szerettem volna ráordítani a máris az egyik orosz hullája mellett térdelő Hajdúra, de csak halk, nyöszörgő hangra futotta tőlem.

– Segíts inkább – mondta válasz helyett, és a fejével a katona lába felé intett.

Szinte vadonatúj nemezcsizmát viselt; önkéntelenül is a másikra pillantottam, az is.

– Nagyon jó! Nagyon jó! Egyik sem égett össze – tapogatta végig előbb az egyik, aztán a másik hullacsizmáját.

– Mi az istent csináltál, Pista, már megadták magukat! – förmedtem rá megint.

– Jó kis csizmák ezek! Jó kis csizmák ezek! – ismételtette eszelős hangon, mint aki meg sem hallotta, amit az előbb kérdeztem, miközben megszabadította a hullákat a lábbeliktől.

– Tessék!

– Nem! Nem! Nem... – hátráltam el Hajdútól, aki az egyik pár csizmát úgy nyújtotta felém, mint az indiának a lenyúzott skalpot.

– Nincsen semmi baj – nyugtatgatott. – Meztőláb úgysem lett volna semmi esélyük.

– Én ezt... én ezt nem tudom felvenni – suttoztam szinte már könnyek közt.

– Nézd, öregem, az én lábam nem fog lefagyni. Ha akarod, a tiédet levághathatod, de én a saját két jó lábamon megyek haza – zárta le a vitát, már-már tárgyilagos hangon.

Gondolkodni sem volt időm, lassan mások is előbújtak a gerinc mögül.

*

A dombtetőn sorakozott fel a század. A parancsnok röviden ismertette a helyzetet: az orosz gyorscsapatok elénk kerültek, és bevették magukat Nyikolajevkába, elvágva ezzel az egyetlen visszavonulási utunkat.

– Szerencsénkre az 1. páncélosadosztály néhány egysége is erre vonul vissza – mutatott a városba ve-

zető út két oldalán álló magyar harckocsikra. – Velük megvan az esélyünk, hogy áttörjünk a városon, és biztonságos területre érjünk. Szedjük össze magukat, és holnap már meleg házakban éjszakázhatnak!

Megkönnyebbült moraj futott végig a századon.

– Meg tudják csinálni?! Képesek lesznek rá?!

A főhadnagy végignézett a századon, míg végül a tekintete, mintha tőlünk várná a választ, rajtunk állapodott meg.

– Számíthat ránk, főhadnagy úr! Kifüstöljük őket! – kiáltott fel Hajdú.

– Igen! Igen! – hallatszott innen is, onnan is, míg végül az egész századra átragadt a lelkesedés, és mindenki torkaszakadtából kiabált.

Hajdúra sandítottam. A fegyverét, amelyet néhány napja még el akart dobni, büszkén szorította magához.

– Ebben a csizmában akár gyalog is hazamegyek – súgta oda mintegy magyarázatképpen, miközben előbb az én lábamra, aztán a sajátjára pillantott. Nem volt időm válaszolni, mert felharsant a vezényszó:

– Jobbra át! Menet indulj!

Alattunk, az út mentén felsorakozó harckocsik felé vettük az irányt. Már az első lépésnél éreztem, hogy a nemezcsizmában láb fejemet kellemes bizsergés járja át, ahogy a szövetek felengednek, és bár lassan, megindul benne a vérkeringés.

A még mindig füstölgő roncs mellett vezetett az utunk. A tekintetem önkéntelenül is a vezető hullájára tévedt: jobb keze még holtában is a botkormányt szorongatta, bal kezében egy csomó haj, a fejéről csontig leégett a hús. Bámultam a csupasz koponyájára. Nem tudtam eldönteni, hogy vicsorít ránk, vagy nevet rajtunk.

Szabadságharcos fiú (bronz, Balatonfüred, 2006)